

Ombudsmandan Hazin Bir İnsan Hakları Hikayesi

31 Ağustos 2015
Kerem Altıparmak

İlk örneklerinden itibaren Türkiye’de devlet eliyle kurulan insan hakları mekanizmalarına karşı çıktım, hatta bazen fazla sert eleştirdim. Bu kurumlarda çalışan veya bu kurumların kuruluşunda rol alan insanlar; benim gibi düşünen insan hakları savunucularını ve akademisyenleri “haksızlık” etmekle, eleştirinin dozunu kaçırmakla, işbirliği yapmayarak bu kurumların gelişmesine destek sunmamakla eleştirdiler.

Düşüncemizin özü şuydu; bürokrasinin bu kadar politize olduğu bir ülkede, gerçek bağımsızlık güvenceleri olmadığı sürece en muazzam yetkileri de verseniz o kurumlar insan haklarını etkili bir şekilde savunamaz. Nitekim ne İnsan Hakları Başkanlığı, ne İnsan Hakları Kurumu, ne Kamu Denetçiliği, ne de diğerleri Türkiye’deki ağır insan hakları sorunlarının çözümüne hiçbir ciddi katkı sunamadı. Büyük otellerde yabancı uzmanlarla yapılan karşılaştırma toplantıları dışında akılda kalan bir faaliyetleri de olmadı.

Ülkenin ciddi bir insan hakları krizine girdiği bugünlerde de varlıklarıyla yoklukları belirsiz.

Tüm bu umutsuz tabloya rağmen, yukarıda bize yöneltilen eleştiriyi de dikkate alarak değişik bir adım atıp, ciddi bir insan hakları ihlalinin yarı yargısal yetkisi olan Kamu Denetçiliği Kurumu’na taşıdık. Ne yazık ki bu başvuru, bağımsızlık konusundaki eleştirilerimizin ne kadar doğru olduğunu kanıtlamaktan başka bir işe yaramadı. Aşağıda okuyacağınız hazin hikaye bu başvurunun nasıl incelenmediğinin hikayesidir.

Sonucu baştan söyleyelim. İnsan hakları mekanizmaları Paris İlkelerine uygun bağımsızlık ve tarafsızlık niteliklerini taşımadıkları sürece, yarardan çok zarar getirir.

Üniversitenin kapıları polise sonuna kadar açık

9 Ekim 2014 Perşembe günü, sayısı tam bilinmemekle birlikte 15-20 kişi olduğu tahmin edilen bir öğrenci grubu Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsü’nün girişinde Kobane’de yaşanan olaylara dikkat çekmek ve dayanışmalarını ifade etmek amacıyla bir oturma eylemi gerçekleştirmişti.

Görgü tanıklarına göre, eylem başladıktan çok kısa bir süre sonra polis güçleri TOMA ile gazlı sarı renkte bir su sıkarak göstericileri kampüs içerisine kovalamış; bu sırada kampüsün önündeki caddeyi trafiğe kapatarak caddeye TOMA ve akrep yerleştirmişti. Polisin müdahalesi sonrasında grupta yer alan öğrenciler Kampüs’e kaçmıştı.

Bütün gün boyunca, **Kampüs içinde hiçbir olay olmadığı gibi içeride can ve mal güvenliğini tehdit eden herhangi bir vaka da kaydedilmemişti.** Buna rağmen ve kampüsün önündeki hareketlilik de kesildikten bir süre sonra ve kampüsün içerisinde hiçbir eylemlilik yokken; çok sayıda polis koşar halde Cebeci Kampüsü’ne girdi.

Polisin o koşullarda kimin dışarıda protesto eyleminde bulunduğunu tespit etmesi mümkün değildi. Çoğu zaman olduğu gibi Cebeci Kampüsü’nün bazı hocaları olaya kayıtsız kalmadı ve kolluğun keyfi müdahalesine tepki gösterdi. Polisin müdahalesi sırasında öğrencilerin gözaltına alınmasına karşı çıkan bir grup öğretim görevlisi, görevli olduklarını da söylemiş olmalarına rağmen fiziksel güç kullanılarak öğrencilerle birlikte gözaltına alındı. Üniversite hocaları öğrencilerinin gözü önünde, öğrenciler ise arkadaşları ve hocaları önünde hiçbir gerekçe olmaksızın şiddet uygulanarak, hakarete uğrayarak, aşağılanarak ve bağırarak zorunda kalarak gözaltına alındı, olaya ilişkin fotoğraflar gazetelerde yayımlandı. Bu satırların yazarı da bu olayların tamamına şahitlik etti.

İlk başta reddedilse bile daha sonra polisin kampüse Rektör’ün izniyle girdiği ortaya çıktı. Rektörün imzaladığı ve faks saati 14.20 olan yazı şu şekildeydi:

"Üniversitemizde aşağıda belirtilen birimizde bugün, bazı öğrenci gruplarının özel güvenlik görevlilerimize aktif direnişi, yöneticiler ve özel güvenlik görevlilerinin müdahalelerine rağmen önlenemeyen olaylar ile yaşanabilecek istenmeyen olay ve çatışmaların önlenmesi amacıyla, mekan içerisinde ve dışında güvenlik tedbirlerinin acilen alınması ve iç mekanlarda yeteri kadar emniyet personelinin görevlendirilmesi konusunda gereğini saygılarımla arz ederim. Yer: Cebeci Kampüsü."

Yazıda ifade edilenin aksine kampüs içinde bazı öğrenci gruplarının özel güvenlik görevlilerine aktif direnişi söz konusu değildi. Yönetici ve özel güvenlik güçlerinin müdahalesi de gerçekleşmedi. Çünkü kampüs içinde hiçbir olay ve çatışma gerçekleşmemişti. Kampüs çalışanların gayet iyi hatırlayacağı gibi kampüs daha önce farklı görüşteki öğrenci gruplarının çoğunlukla da kampüs dışı desteklerle çatışmasına tanık olmuştur. Ama anılan gün böyle bir durum yoktur. Küçük bir grubun protestosu dışında bir eylemlilik söz konusu değildi.

Beşi öğretim görevlisi 21 kişinin gözaltına alındığı olayla ilgili Rektörlük hiçbir açıklama yapmamış, ama Cumhuriyet Gazetesi'nde Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nün yukarıda bahsi geçen "talep hakkında" konulu faksına değinen "Polise Üniversite Basma Yetkisi" başlıklı bir haber yayınlanması üzerine tekzip yazısı hazırlanmıştır. Tekzip yazısında, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü tarafından Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen yazının "**rutin tedbir yazısı**" olduğu ve yazının içerisinde "müdahale talebi" olmadığı belirtilmiştir.

Tabii bu iddia mesnetsizdi. Eğer iddia edildiği gibi yazı rutin bir yazıysa, toplam 23 yerleşkesi olan Ankara Üniversitesi'nin, ihtiyaç olmasa bile her gün 23 tane olmak üzere yılda 10 bini aşkın kez Emniyete rutin yazı yazarak polisi davet ettiği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bir Üniversite neden her Allah'ın günü polise gelin okula müdahale edin der? Ya da hukuken bunu diyebilir mi?

Kamu denetçiliğine başvuru

Olayın ardından, keyfi bir şekilde gözaltına alınan öğretim görevlisi ve öğrencilerin yasadışı gösteriye katıldıkları gerekçesi ile ifadelerine başvuruldu. Gözaltına alınanların bir kısmının olayla hiç alakası olmamasına rağmen haklarında ceza davası açıldı. Daha da ilginç Berkin Elvan'ın ölümüne yol açan gaz fişegini tespit edemediği için dava açamayan adalet mekanizması sokağa atılıp bir arabaya zarar veren taştan dolayı 21 kişinin tamamına da dava açmakta mahsur görmedi.

Olay o kadar açık hak ihlalleri ile doluydu ki artık böyle bir olaya Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kayıtsız kalamayacağını düşünerek 14 öğretim üyesi Kurum'a başvuru yaptık. Başvuru, ceza soruşturmasının başladığı ancak davaya dönüşmediği bir aşamada, olaydan iki ay sonra yapıldı. İddiamız suydı; olayda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı; bilim, ifade ve eğitim özgürlüğü; kişi özgürlüğü ve işkence ve kötü muamele yasağı; bilgi edinme, bilgiye ulaşma, iyi yönetim ve şeffaflık ilkeleri ihlal edilmişti. Bu ihlallerde Ankara Üniversitesi ve Ankara Valiliği sorumluydu.

Usul hükümlerini hakikati gizlemek için kullanmak

Olayın esasına girse Kamu Denetçiliği Kurumu'nun ihlal bulmaktan başka çaresi yoktu. Çünkü Üniversite'ye yapılan saldırı çok ağır, ihlaller ise çok açıktı. Bu gibi durumlarda alışlageldiği gibi usuli gerekçelerle başvuru önce sürdürülüp ardından reddedildi. Karar her yönüyle yanlış ve adaletsizdi ama böylece olayın esasına hiç girmeden hukuki bir gerekçeyle şikayetin üstü kapatılmış oldu. Soran olursa Kamu Denetçiliği, "Biz tabii ki insan haklarından yanayız ama bu kurallara aykırı davranacağımız anlamına da gelmez" diyebilecekti.

Açık ve şeffaf bir karar alma süreci olsa, bunun böyle olmadığını yüzlerine söyledik. Kim bilir belki bir gün bir fırsatımız da olur.

İlk karar: Nasıl yapsak da karar vermesek

Kamu Denetçiliği üniversitelere polisin nasıl gireceğine ilişkin bir karar verse bu karar sadece şikayet konusu olayla sınırlı kalmayacaktı. Kurum, bu kararı alan ve uygulayanlar hakkında ilgili birimlere işlem yapması için tavsiyede bulunacaktı. Bunun anlamı da, kolluğun üniversite kampüslerine girerken daha dikkatli olması olacaktı. Kamu Denetçiliği idareyle böyle bir sürtüşmeye girmek

istemiyordu. Öte yandan, başvuru ihlalleri çok açık ortaya koyduğu için karar vermemek de çok zordu. Bu belirsizlik içinde Kurum önce hiç karar vermeme yolunu seçti.

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun 20. maddesine göre "Kurum, inceleme ve araştırmasını başvuru tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonuçlandırır."

Bu süre 15 Haziran 2015 günü dolmuştu. 24.12.2014 tarihinde bizimle görüşme yapılmış, ardından geçen altı ay boyunca hiçbir irtibat kurulmamıştı. Ancak 15 Haziran kararında şöyle deniyordu: "Şikayet dosyasının incelenmesinden, araştırmanın genişletilmesine karar verilmiş olup, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara Emniyet Müdürlüğü ve Ankara Cumhuriyet Başsavcılığından şikayet konusunun çözümüne dayanak teşkil etmek üzere bilgi ve belge talep edildiğinden, inceleme ve araştırmanın yasal süre içerisinde tamamlanamayacağı anlaşılmıştır."

Bu yazı üzerine bu kez Kamu Denetçiliği Kurumuna bilgi edinme başvurusu yaptık. Yasanın 18. maddesine göre "Kurumun inceleme ve araştırma konusu ile ilgili olarak istediği bilgi ve belgelerin, bu isteğin tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur. Bu süre içinde istenen bilgi ve belgeleri haklı bir neden olmaksızın vermeyenler hakkında Başdenetçi veya denetçinin başvurusu üzerine ilgili merci soruşturma açar" dendiği için Kamu Denetçiliğine sorduk, siz bu kurumlardan ne zaman bilgi istediniz? Öyle ya eğer siz isteyip de onlar vermediyse onlar, siz zamanında istemediyseniz siz sorumlusunuz demektir.

Zaten yollanan bu açıklamanın hiçbir dayanağı yoktu. Başvuruya konu olan olay 9 Ekim 2014 tarihinde gerçekleşmişti. Başvuru ise 15 Aralık 2014 tarihinde yapılmıştı. Söz konusu idareler olayla ilgili bilgilere en az dokuz aydır vakıftı. Dahası, konuya ilişkin incelemelerini de tamamlamışlardı. Gerçekten de Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı anılan güne ilişkin olarak 2015/590 sayılı iddianame ile 10 Nisan 2015 tarihinde 21 kişi hakkında ceza davası açmıştı. Ankara Valiliği ise 25 Mart 2015 tarihinde Ankara Üniversitesine yolladığı yazıyla olaya karıştığı iddia edilen kişileri isimleriyle bildirerek haklarında idari işlem yapılmasını talep etmişti. Aynı şekilde Ankara Üniversitesi de 31 Mart 2015 Gün ve 19805 sayılı yazısı ile anılan kişiler hakkında incelemesini bitirmiş olmalı ki konuya ilişkin soruşturma açmıştı.

Nitekim 13.8.2105 tarihinde Kamu Denetçiliği dosyayı kapatmaya karar verince öğrendik ki Ankara Üniversitesi 19.1.2015 tarihinde, Ankara Valiliği ise 30.1.2015 tarihinde cevaplarını vermiş. İdarenin her türlü tutumunu insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde denetleyen Kamu Denetçiliği Kurumu, bu cevapları almış, beş ay hiçbir şey yapmamış ve ne olduysa altı ay sonra bir de Savcılığa soralım diye karar vermiş.

Adalet olaya karıştığı şüpheli insanlar söz konusu olunca jet süratiyle işlerken, insan hakları ihlali iddiası söz konusu olduğunda bir türlü işlemiyordu. Görevi idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak olan Kamu Denetçiliği Kurumu bu bilgi edinme başvurumuza da iki aydır cevap vermedi. Muhtemelen cevapları olmadığı için. Biz de Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na başvurduk. Bakalım o Kurul bu Kuruma ne diyecek?

Buldum başdenetçim, hiç Bakmadan reddedebiliriz başvuruyu

Belli ki altı aylık süre dolduğunda başvuruyu reddedecek bir formül bulunamadı. Ama yine anlaşıldı ki biz işin peşini bırakmayacağız. Bunun üzerine yeni bir formül aramak gerekmişti. Nihai kararda şunu gördük. Ankara Üniversitesi 19.1.2015 tarihinde, Ankara Valiliği ise 30.1.2015 tarihinde Kamu Başdenetçiliğine cevabını yollamıştı. Beş ay boyunca konuyu incelemeyen Başdenetçilik Haziran ayında bize incelememizi tamamlayamadık diye yazı yazıp, ardından da o güne kadar neden yapmadığı anlaşılamayan bir şekilde Cumhuriyet Başsavcılığı ve Asliye Ceza Mahkemesi'ne yazı yazıp davayı sormuştu. Onlar da biz o gün gözaltına alınanlarla ilgili dava açtık diye cevap vermişti.

Dava açılalı beş ay olmasına rağmen neden bunu daha önce sormak Denetçiliğin aklına gelmemişti bilinmez ama işte aranan cevap bulunmuştu. Kamu Denetçiliği Kurumu Yönetmeliğinin 29. Maddesine göre "İnceleme ve araştırma devam ederken şikâyet konusuyla ilgili olarak dava açılması hâlinde Kurum inceleme ve araştırmasını dava sonuçlanıncaya kadar bekletebilir veya şikâyet başvurusunun mahiyetine göre inceleme ve araştırmasını sonlandırabilir."

Amaç esas incelemesi yapmayıp, başvuruyu reddetmek olunca tabii gerçekten incelemesi devam eden başvuruyla açılan dava aynı konu hakkında mı diye bir incelemeye de gerek yoktu. Oysa ne başvuruyu yapanlarla ceza davasında yargılanan kişiler aynıydı, ne de bizim başvurumuzla ceza davasının konusu. Biz koşulları gerçekleşmediği halde polisin kampüse girmesinin bir dizi hakkı ihlal ettiğini ileri sürüyorduk. Dava ise Cebeci Kampüsü önünde sanıkların 2911 sayılı Yasayı ihlale ettikleri iddiasına dayanıyordu. Bizce o dava da hukuka aykırı bir şekilde açılmıştı ama her ihtimalde açılan davayla yapılan şikayetin konusu aynı değildi. Yani Kamu Denetçiliği bu gerekçe ile başvuruyu reddedemezdi. Ne var ki Kamu Denetçiliği Kurumu, iktidar karşısında başını ağrıtabilecek bir başvurudan kurtulmak için bahaneye ihtiyaç duyuyordu. Dayanaksız bir şekilde açılmış bir dava bu bahaneyi sağladı.

Başvurumuz, sekiz ay sonra, esasa ilişkin hiçbir inceleme yapılmadan reddedildi. O gün gözaltına alınan genç insanlar ise son derece güçsüz bir iddianame ile yargı önündeler, bir de haklarında yürüyen idari soruşturma var.

Çok iyi bir dilekçe hazırlamış, üniversite üzerindeki polis baskısını hukuki olarak göğüslemek için iyi bir fırsat yakalamıştık. Esas incelemesi yapsaydı Kamu Denetçiliğinin bu itirazları kabul etmekten başka bir çaresi yoktu. Ama yapamazdı, çünkü Kurum o güce ve bağımsızlığa sahip değildi.

Yine de vakit kaybı olarak görmüyorum, çünkü bugüne kadar ileri sürdüğümüz görüşün teyit edilmesi açısından iyi bir pratik deneyim oldu bu:

Türkiye’de bağımsızlık güvencesine sahip olmayan kurumların insan hakları adaleti dağıtması mümkün değil. Adil mekanizmaların olmadığı yerde de barış ve demokrasinin sürekliliği her zaman tehlike altında.